

Тихомир Стойчев

На 8 октомври 2008 г. в речта си пред Конференцията по световна политика, проведена в столицата на Франция, Париж, руският президент Д.А. Медведев се спря на три основни теми:

1. Преодоляване на икономическата криза;
2. Ситуацията в Кавказ;
3. За необходимостта от свикване на конференция по сигурността.

Той отбеляза, че за Кавказ в рамката на досегашните подходи да се въздейства съдържашо или бъде умиротворен регионът се оказва невъзможно. Действията на управляващият режим в Грузия били окачествени като безотговорни, авантюристични и дестабилизиращи, въздействащи върху международната система за сигурност, която като произтичаща от налаганият модел на глобализъм бе оценена като несъстоятелна, пораждаща опасности и трупаша конфликтен потенциал.

Припомнено било желанието на международната общност и в частност на Русия след 11 септември, 2001 г. да протегнат ръка на САЩ. Вместо във взаимност, последните са обвинени за предприемани едностранни и несъгласувани с ООН и традиционните партньори действия, като:

- едностранното излизане от Договора за ПРО;
- нахлуване в Ирак;
- провъзгласяване независимостта на Косово;
- възраждане на политиката на взаимно противостоене, популярна и характерна за изминалото столетие.

Особено внимание било обърнато върху развърщането на нови военни бази по границите на Руската федерация и позиции на глобалната ПРО на територията на Чехия и Полша. Заявено било, че това се върши от САЩ без провеждане на съответните консултации с останалите членки на НАТО и ЕС и изразени опасения от нови едностранни решения. Активното обсъждане за приемане на Грузия и Украйна в НАТО е оценено като стремеж да бъде демонстрирана на всяка цена победа над Русия. Плътното доближаване на военната инфраструктура на НАТО и налагането на нови

разделителни линии в Европа по западните и южните граници са определени като противоречащи на нейните интереси и национална сигурност.

Като залог за създаване на стабилност е посочено условието Русия и всяка друга страна да получат възможност да развият прозрачни и равноправни международни отношения.

Като нов повод за обтягане на отношенията между Русия и НАТО са посочени събитията в Грузия, където личи подкрепата на САЩ за режима на Саакашвили. Нов момент в конфликта става обявеното за май международно военно учение на територията на Грузия под името Cooperative Longbow/ Cooperative Lancer. Към дипломатическият протест на Русия се добавя нов конфликт. По този повод ръководителят на представителството в НАТО Д. Рогозин коментира: „Някой иска да взриви отношенията не толкова между Русия и НАТО, колкото самото НАТО, налице е заговор срещу Обама вътре в НАТО. Поставят се под съмнение договореностите между президентите на двете страни. Намесен е някой много високопоставен, щом може да застави генералният секретар на НАТО да огласи изгонването на двамата руски дипломати- Кючуков и Чижов.” Подчертано е, че посланиците в НАТО не са уведомени и решението било взето без необходимите процедури за предварително съгласуване. Решението за изгонването на руските дипломати е оценено като крайно негативно за развитието на отношенията между Русия и Запад.

Кавказка криза е определена като възможност Русия, Европа и световната общност да демонстрират готовност за инициативно и координирано, с отговорност за общото европейско бъдеще действие. Като условие е посочен отказът от риториката на конфронтация и общи усилия за излизане от световната икономическа криза. Като алтернатива на налаганият еднopolюсен световен модел руската страна формулира принципи, основани на:

- колективните начала и международното право;
- решителен отказ от войната като средство за налагане на собствена политика;
- формиране на международни отношения върху основата на съвместими интереси между равноправни, суверенни държави;
- осъждане на всеки опит или стремеж към доминиране и достигане на свои цели за сметка на други като аморален акт;
- налагането на собственото право и съдебни решения на вътрешните съдилища като недопустими.

Като гарант за това състояние е посочена ООН, определена като най- представителна, притежава пълномощия и е отправен призив за необходимостите от укрепване и поддържане на нейният международно- правен авторитет.

Във връзка с икономическата и финансова криза са били припомнени невзетите под внимание предупреждения на различни, включително руски експерти, до високи международни форуми като проведените в Санкт Петербург Международен икономически форум или срещата на Г- 8 в Япония.

За излизане от системната криза и нейното овладяване руският президент очерта условия, около които да бъдат обединени усилията на международната общност:

- привеждане в ред системата на национални и международни институционални регулатори;
- ограничаване дисбаланса между пусканите в обръщение финансови инструменти и реалната доходност по инвестиционните програми;

- укрепване системата за управление на рисковете;
- пълно разкриване на информацията за икономическите субекти;
- засилване надзорните изисквания, рейтинговите агентства и одиторските компании;
- общодостъпност до ползите от снемане на ограниченията в международната търговия и свободното движение на капитали, които оказват влияние върху качеството на живот и стабилността на бизнеса;
- промяна на глобалната финансова архитектура, като бъде преразгледана ролята на съществуващите и създадени нови международни институции.

Изброените проблеми били характеризирани като интернационални и налагащи разработването на нови "критични технологии" в политиката и икономиката. Посочена била неефективността на еднополюсният икономически модел, проявявана още от 90-те години на миналия век, чиято алтернатива е стабилност, формирана за сметка на нови финансови центрове и силни регионални валути, чиито пример е ЕС с неговата икономика и регионална валута.

Русия е подчертала намерението си да способства всестранно процеса за оздравяване на международната финансова система, като привлече в процеса ключови икономики като Китай, Индия, Бразилия, Мексико, ЮАР и др., без да допуска отслабване и уязвимост на Европа.

Процесът на глобализация е отбелязано, че трябва да бъде съпроводен от повишаване ролята на отделните държави като гарант за благополучно национално развитие, докато структурите за глобално управление бъдат арбитри. Предложението на президентът на Франция Н. Саркози за създаване на общо икономическо пространство между ЕС и Руската федерация било оценено като далновидно и създаващо възможност за:

- осигуряване устойчиво развитие на икономиките;
- създаване на нова атмосфера в международните отношения;
- повишаване ролята на Европа в глобалната икономика;
- установяване на по- справедлив световен ред.

Били посочени причините за кризата в Кавказ, дадени оценки и припомнено, че са предприети мерки за разрешаване. Оповестен бил 24 часов срок за извеждане на руския миротворчески контингент от зоната за сигурност в Южна Осетия и Абхазия и нейното заемане от наблюдатели на ЕС като гаранция за неизползването на сила и провокации от страна на управляващият режим в Тбилиси. Подчертана била ролята на ЕС в търсенето и намирането на мирен вариант за преодоляване на кризата в Кавказ, макар да е посочено, че за предотвратяване на агресията в региона до момента не са допринесли многостранната дипломатия, регионалните механизми и съществуващата европейска архитектура за сигурност.

На този фон били изтъкнати вредите от НАТО- центризма.

Посочено е, че събитията в Кавказ потвърждават правилността на идеите за нов Договор за европейска сигурност, който да способства създаване на всеобща, за всички държави система, условие за което са:

- твърдо утвърждаване на базовите принципи за сигурност в междудържавните отношения в евроатлантическото пространство;
- придържане към добросъвестно изпълнение на международно поетите ангажменти;
- уважение към принципите на суверенитет, териториална цялост и политическа

независимост на страните;

- уважение към принципите, заложи в Устава на ООН;
- утвърждаване недопустимостта за използване на сила или заплаха в международните отношения;
- създаване на гаранции за еднообразна трактовка, съблюдаване на принципите и единство в подходите по отношение предотвратяването и регулирането на конфликтите в евроатлантическото пространство.

Посочено е, че за основа трябва да бъдат взети преговорните отношения, мненията на страните и уважение към миротворческите механизми. С оглед постигане еднаквост в критериите и степента за сигурност е предложено да бъдат спазени трите "Не"-та:

- да не бъде гарантирана собствената сигурност за сметка на другите;
- да не бъдат допускани в рамките на каквито и да било военни съюзи и коалиции действия, които да отслабват единството на общото пространство за сигурност;
- да не се допуска тяхното развитие да бъде в разрез с гаранциите за сигурност на другите участници в Договора.

Предложено е вниманието да бъде съсредоточено около военно- политическите въпроси, където се наблюдава дефицит на контролни механизми. Същевременно е подчертана необходимостта от изграждане на, че:

- нито една държава няма да получи ексклузивни права по поддържането на мира и стабилността в Европа;
- ще бъдат установени базови параметри за контрола над въоръженията и разумната достатъчност във военното строителство;
- ще бъдат установени нови по качество процедури и механизми по взаимодействието и противодействието срещу разпространението на оръжия за масово поразяване, наркотрафика и тероризма;
- ще бъдат утвърдени единни правила и хармонизирани действията, без отслабване или разрушаване на досега съществуващите структури.

За прилагането на новият модел на сигурност се предвижда предварителна оценка за адекватност, преди да се пристъпи към действия, но е потвърдено становището, че ремонтът на европейската система за сигурност трябва да бъде ускорен. Изрично е посочена необходимостта от активен диалог с привличане на международната експертна общност.

Като алтернатива на изграждането на нова архитектура за европейска сигурност е посочена нейната деградация, изостряне на кризата в сферата на сигурност и контрола върху въоръженията.

Специално внимание е обърнато върху слабостите, констатирани в:

- Договора за неразпространение на ядреното оръжие;
- отсъствието на прогрес и повишаване на ефективността в Конвенцията за забрана на биологичното и токсично оръжие.

Неясните перспективи по:

- влизането в сила на Договора за всеобща забрана за ядрени изпитания;
- сключването на ново, юридически обвързващо руско- американско споразумение за ядрено разоръжаване, което да замени Договора за стратегическите настъпателни оръжия, чиито срок изтича през настоящата година.

Не може да не прави впечатление, че всъщност Русия продължава да се придържа към

реализация на последователна външна политика. По време на 43- та Мюнхенска международна среща Вл. Путин, като очерта ново охлаждане на отношенията между Русия и Запада, насочи нападките си към американския министър на отбраната. Всъщност Р. Гейтс сякаш умишлено беше проронил няколко думи за непредсказуемост на ситуацията в Русия, което някои наблюдатели оцениха като натиск върху Конгреса на САЩ да приеме предложеното увеличение на бюджета за сигурност и отбрана. Александър Балаян, политолог от Центъра за политически анализ и прогнозиране "Центурион" оценява речта на Путин като произвела силно впечатление, макар проблемите в нея да били известни и преди това:

- еднополюсен свят и хегемония на една държава, които с нищо не допринасят за сигурност и стабилност в света;
- пренебрежение и съмнение в ефективността на институциите за колективна сигурност и нормите на международното право;
- откриване на нова надпревара във въоръженията, в това число и ядрените сред страните, които се опасават от едностранна намеса в техните вътрешни работи. Посочено е, че това стои и в основата на кризата, предизвикана от ядрените програми на Иран и Северна Корея. Владимир Путин обоснова необходимостта при решаване на световните проблеми да бъдат привлечени Бразилия, Индия и Китай, стремително развиващи своята икономика и геополитическото си влияние и Русия, която освен притежаваща военна мощ се превръща в един от най- влиятелните играчи в енергийната сфера. Усилията на САЩ и техните съюзници били оценени като нарушаващи военно-политическия баланс на силите с признаци:
- ръст на военния бюджет;
- дестабилизиране, възможен разпад и превръщане на Ирак в зона на хаос;
- проблемът с Косово;
- разширяването на НАТО, въпреки обещанията това да не се случва;
- използването на ОБСЕ за намеса в работите на суверенни страни;
- излизането на САЩ от договора за противоракетна отбрана(ПРО);
- нарушаване на договора за ограничаване на обикновенните оръжия в Европа(ДОВСЕ);
- финансиране на разработки за разполагане на оръжие в космоса;
- представянето на Русия като основна заплаха за САЩ в доклада на министъра на отбраната Р. Гейтс;
- публикуване на статии, като тази в мартенския брой на "Форин Афферс" от двамата млади политолози Кейр Либер и Дерил Пресс под заглавие "Нарастване на ядреното превъзходство на САЩ", в която е разгледана възможността САЩ да нанесе изпреварващ ядрен удар по Русия с такова количество бойни глави, които да не позволят нападнатата страна да отговори повече.

Освен чисто военните заплахи са посочени и други признаци, които потвърждават нарастващото напрежение между Русия и САЩ, като конфронтационното изказване на вицепрезидентът Р. Чейни във Вилнюс и инициативата, представена на Конференцията на НАТО в Рига от сенатора- републиканец Ричард Лугар за приравняване на т.н. "заплахи за енергийната сигурност" към военните заплахи, което предполага правото да бъдат използвани типично военни средства при прекратяване на доставките на енергия. Тази реч предизвиква огромен резонанс в Русия и подлага на преоценка отношенията на Русия към САЩ и ЕС. Така тя запазва правото си да развива отношения

с Индия, Япония, Китай, Иран, Алжир, Кувейт и Казахстан. Макар някои да възприели изявлението на Путин като конфронтационно, 68 % от германците например заявили подкрепа. Опитите на САЩ да наложат продължаване на своята хегемония били осъдени и изразени опасения, че могат да доведат до дестабилизация, надпревара във въоръженията, усилване проявите на фундаментализъм и тероризъм. Отчетено било, че това повишава рейтинга на Путин и Русия сред страните, поддържащи многополюсния свят и баланса, като Китай, Индия, Иран, някои от страните в Стара Европа, Бразилия, Венецуела и Латинска Америка. В статията “Доктрината на Путин”, публикувана в “The Washington Post” от февруари 2007 г. Charles Krauthammer припомня обвиненията на руският президент срещу САЩ и припомня, че той назовал разпада на СССР „най-крупна геополитическа катастрофа на XX в.“. Това е посочено като доказателство за неговата носталгия за дните на състояние на свръхдържава и двуполусен модел. Сега Русия предлага създаване на „коалиция на недоволните“, която се готви да оглави и противопостави на мощта на САЩ-твърди авторът. Бившият представител на САЩ в ООН Джон Р. Болтон заявявал, че Западът е длъжен да даде отпор на поведението, демонстрирано от Русия в последно време, като влязъл в полемика с бившите главни секретари на своята страна Хенри Кисинджер, Джордж Шулц и сътрудничката на Фонд “Карнеги” Маша Липман, които изразявали опасения от руско-американска конфронтация. Той твърди, че войнствеността в действията на Русия нараства заради стремежът към възстановяването на СССР и възможностите да застраши американските интереси със:

- стъпки към ОПЕК и връзки с Венецуела; несъгласие по разполагането на ПРО в Полша и Чехия;
- възпрепятстване достъпа до нефт и газ от Прикаспийския басейн.

При това той твърдял, че войнствените действия на Москва са провокирани не от твърдата позиция на Запада, а заради проявата от него на слабост и предложил три способа за обуздаването на Русия:

- незабавно приемане на Украйна и Грузия в НАТО;
- разширяване на военното сътрудничество със сегашните и потенциални членки на НАТО в Централна и Източна Европа;
- реализиране на плановете за разширяване на системата за ПРО, като отбелязва, “че Русия нееднократно е канена за пълноправно сътрудничество”.

Всъщност на фона на видимото нежелание да бъдат взети под внимание проявите на конфликтност, видимо реализацията на декларираните от Русия и други страни намерения са в ход. На 16 юни в руският град Екатеринбург е открита среща на президентите на най-големите държави с развиваща се икономика- Бразилия, Русия, Индия и Китай, наречени още Група БРИК. Страните в тази група, макар да не са в състояние да изменят глобалната финансова система, имат амбицията да конкурират сегашният монопол на САЩ. Песимистите припомнят различните степени на развитие на икономическите структури и някои политически несходства. Според “Файненшъл таймс” гласовете на тези страни обаче могат да повлияят при преподаване сферите на влияние и взимането на решения в МВФ. Наблюдатели отбелязват, че на въпросната среща няма поканен представител от САЩ или Европа. Според The New York Times руската страна счита за несъразмерна амбицията за политическото влияние на САЩ в сравнение с отслабващото му могъщество. Акцентира се също върху заявката на Китай, Бразилия и Русия да изкупуват акции от МВФ за диверсификация на своите икономики.

Според Handelsblatt страните от БРИК трябва да внесат своята лепта в организирането на новият финансов ред. Испанският El País в навечерието на срещата публикува статия на президента на Бразилия Луис Игнасио Лула да Силва, в която той отбелязва:

“Нашата среща е повече от първа среща на БРИК. Тя ще ознаменува важна стъпка в отношенията на нашите държави със света, който търпи дълбоки изменения. Ние сме длъжни да предложим нови решения на старите проблеми и смело лидерство пред лицето на инерцията и нерешителността. Очевидно съвременното общество следва да преразгледа системата, грубо разхищаваща природни ресурси и едновременно обричаща милиони хора на нищета и отчаяние. Идва времето за трудни решения и колективна отговорност”. Според “Франс прес” Бразилия използва първата среща на върха на страните от групата БРИК, за да погребее строго селективния клуб на осемте най-богати страни и постави големите нововъзникващи пазарни икономики в сърцето на процеса на вземане на световни политически и икономически решения.

На 12 юни в Париж бразилският министър на външните работи Селсу Аморим в свое изявление каза, че Г-8 е "вече не представлява нищо".

Всъщност Бразилия още от началото на световната финансова и икономическа криза не престава да повтаря, че всеки политически дискуссионен форум трябва да включва и страните от групата БРИК, като се изтъква, че те представляват 25 % от обитаемите земи на планетата, 40 % от населението на Земята и имат 15 % дял от световния брутен вътрешен продукт.

Всъщност, тази реалност е била изведена и когато трябва да се насърчи създаването на Г-20, обединяваща най-развитите икономики и нововъзникващите пазари. В това Бразилия вложи огромни дипломатически усилия след срещата на върха във Вашингтон през ноември 2008 г. и изпълни един от най-символните ангажименти, поети по време на последната среща на Г-20 през април в Лондон, като отпусна заем от 10 милиарда долара на Световния валутен фонд, макар да се знае, че в продължение на десетилетия беше зависима от заеми.

Министрите от стратегическите сфери на четирите страни от БРИК вече договарят създаване на система за независим от промените в курса на долара търговски обмен. Бразилският президент при визитата си в Китай през май т.г. спомена възможността да се прави двустранна търговия, като се използват местни валути и предложи нова система за търговски обмен.

България и Балканите в контекста на новите реалности

На фона на очертаващите се конфликти Балканите и България се намират в не особено благоприятна позиция.

Тук отново си дават сблъсък имперски и великонационални доктрини; разгарят се националистически, междуетнически, междудържавни и междурелигиозни конфликти; има неконтролируемо струпване на оръжие; присъстват мироопазващи, мироналагащи и др. международни сили; в някои от страните са в ход подготвителни работи за настаняване на чужди военни бази и др.

По вина на нарушаващи традициите на външната политика преходни правителства беше нарушена носещата взаимни ползи и стабилност линия в международните отношения. Тя

беше заменена с външнополитически приоритети, ориентирани по- скоро към удовлетворяване на външни интереси и реалности. В състояние на икономическа криза в обществено-политическите отношения навлязоха субекти, притежаващи неясен капиталов ресурс и обвързаности, реализира се непрекъснат ръст на престъпността, корупцията и безработицата. Влизането в евроатлантическия пакт и ЕС поне за сега не водят до рязко подобряване на вътрешните условия и май се оказват единствено приемливи и полезни за твърде тесен кръг хора.

След по- малко от месец България ще се изправи пред избори, които няма да доведат до проясняване и появата на положителни щрихи в политическата картината. Очертава се управленска коалиция от няколко партии, предшествана от трудни преговори и компромиси по нейното съставяне или служебно правителство. Нито едното, нито другото не обещава наваксване на пропуснатото в дипломатията и необходимата политическа и институционална стабилност. Прибързаното договаряне по предприсъединителните изисквания по отношение на членството в НАТО и ЕС продължи традицията на формирането на предложения и решения от ограничен кръг експерти, политици и държавници.

В тези условия България ще трябва срочно да предприеме мерки по адаптиране на своите доктринални, законодателни и институционални конструкции в сферата на сигурността, за да не пропусне да се утвърди като равнопоставен участник в съвременния процес по изграждане на нова архитектура за всеобща сигурност и стабилност.

И ако от по- горе до тук става въпрос за размяна на реплики между основни геополитически играчи, които имат своята история на отношенията и конфликтите, то при тях са налице и инструментите за своевременно долавяне на изпреварващата информация, за анализ, прогнозиране, набелязване и провеждане на адекватни мерки за овладяването или разрешаването им.

Същото трудно може да бъде казано за нас. Ето защо ние ще трябва да правим в движение преглед и прогноза на някои конфликти, имащи потенциал да се отразят въху международните, регионалните и вътрешно- политически отношения.

Събитията, свързани с отмяната на социалистическия проект в края на 80- те години на ХХ в. и последвалите разнородни по мащаб и влияние кризи, социално недоволство и напрежение са неотделима част от живота на съвременното общество, закономерен момент от развитието му. Общото за всички конфликти е сблъсъкът на интереси между взаимодействащите си страни. Поради това, когато се занимаваме с изследването им е необходимо да познаваме интересите на участващите в него, техните статусни различия, достъп до материални и духовни блага, властови и управленски ресурси. Особено важно е за недопускане на остро проявление на конфликтите да бъдат отчитани позициите на страните. Както руската страна, така и другите страни от Г- БРИК не крият намерения и готовност за открит диалог. За изпълнение на тези цели ще бъде важно в различните структури и институти на световната общност своевременно да бъде формирана култура, която да възпрепятства прехода от съгласие и сътрудничество към противоборство и конфликт. Доколкото близките прогнози за България и региона не могат да бъдат особено оптимистични, следва да се има предвид, че решаването на конфликти и постигането на компромиси се затруднява при наличие на висока социално- обществена нестабилност, противодействие, преходни политически периоди, нарастване на политическата конфронтация и др. През периода

на преход в бившите соцстрани се появиха нови социални групи, които претендират за социално- политическа доминация и утвърждаване в обществения живот, което става за сметка на нови норми на поведение и взаимодействие. Те все по- настоятелно заявяват претенции, множат числеността си, като съвсем естествено се стремят към овладяване на материални блага и политическа власт. От друга страна загубата на социален статус, обедняването, безработицата, принудителна миграция и др. социални ефекти водят до натрупване на конфликтогенен потенциал. В подобни условия се счита, че пазарът е средство за регулиране, икономическа интеграция на различните социални и национални общности, доколкото създава общо икономическо пространство, заинтересованост от съжителство и обмен. На фона на тази оценка предлаганата руска инициатива, визирана в изказването на Медведев за създаването на нови икономически зони и пазари може да бъде възприемано като търсене на алтернативно положително решение. От друга страна трябва да си даваме сметка, че пазарните отношения създават конкуренция, в която важи правото на по- силния, предизвикат конфликти. Освен социални и политически, се наблюдават и такива за овладяване на бюрократичните ресурси и власт. Изоляцията на някои страни и групи ги прави заинтересовани от промяната на политическия ред. Националните манталитети, исторически традиции и ценности налагат голяма част от хората в повечето съвременни държави да разчитат за постигане на материално благополучие и справедливост на държавни регулатори. Освен всички конфликти се наблюдава и усилване на етничността като фактор, за което допринася налаганото в миналото от държавата деление по етнос, гражданство и вероизповедание. Това особено силно пролича по време на разпадането на бившата СФРЮ, съпроводено с разконсервирането на множество исторически заложи, но замразени във времето етнически, етнонационални и етноконфесионални конфликти.

Така например междуетническият конфликт в Босна и Херцеговина през 1992-95 г. се характеризира с крайно сложна структура и състав на участниците. От бившите югославски републики националният и религиозен състав тук беше най- нееднородния. Към 1991 г. там живеят 1,9 млн. босненски мюсюлмани (43,7%), 1,4 млн. сърби (31,4%) и 756 хил. хървати (17,3%). В условията на разпад всяка национална община предлага собствено решение за бъдещето на страната и обществото. Ескалацията на конфликтът от април 1992 г. доведе до кървави стълкновения. За първи път международната общност се сблъска с непримиримостта на страните в междуетнически и междуконфесионален конфликт.

За неговото разрешаване бяха задействани всички международни институции, отговорни за сигурността на европейския континент: ООН, ССЕС, ЕС, ЗЕС, НАТО, но механизмите на обичайното миротворчество не дадоха резултат. Това наложи появата на нови концепции и механизми в арсенала на международната общност за принудително налагане и поддържане на мира и разрешаване на сърбо- хърватския конфликт. Главна роля в опитите за регулиране на конфликта лежеше върху ООН, чиито първи действия бяха призив да се прекратят въоръжените действия и изращане на специален представител на Генералния секретар в зоната. Когато тези мерки не дадоха ефект, се пристъпи към обявяване на ембарго върху доставките в района на оръжие и снаряжение, всеобхватни икономически и дипломатически санкции срещу СРЮ, разширяване мандата на миротворците от състава на Силите на ООН за охрана, създадени специално за регулирането на конфликта в Хърватия. През лятото на 1992 г.

СС на ООН увеличи числеността на миротворческия контингент и разшири зоната му на отговорност и функции, изгради охранявана зона Сараево и летището, осигури безопасното транспортиране и съпровождане на хуманитарните доставки. Когато в средата на 1992 г. конфликтът премина в стадий на въоръжен, с висока интензивност, традиционните миротворчески механизми се оказаха неефективни. Така в средата на 1992 г. генералният секретар на ООН Бутрос Гали се обърна към военните структури на НАТО за помощ. В политиката си за налагане на мирните условия ръководството на Алианса избра да нанесе бомбени удари по сръбските позиции, отначало епизодични, а после регулярни. Врѣх в силовата политика стана принудата страните в конфликта да одобрят и подпишат на 14 декември 1995 г. мирно споразумение. Така за първи път НАТО проведе сухопътна военна операция далече отвѣд зоната си за отговорност. С миротворческата операция на многонационалните сили по изпълнение на Съглашението от декември, 1996 г. СФОР наследи операцията на ООН по поддържане на мира. По този начин политиката на НАТО се насочи към прилагане на силови решения.

Появата, развитието и ескалирането на различните конфликти на Балканите показва, че в региона и Европа няма изградени институционални и практически механизми за тяхното регулиране и разрешаване.

Единствено в процеса по обявяване и признаване независимостта на Косово се появиха съобщения, че Балканската кръгла маса вече се нарича Регионален съвет за сътрудничество, но някаква негова съществена дейност не е забелязана. Водени всяка от собствените си интереси съседните страни се опитаха да извлекат изгоди от ситуацията. Описаните по-горе конфликти са заложи от времето на формирането на съвременните балкански национални държави и съюзи, резултат от процесите на национално възраждане и придобиване на политическа самостоятелност, но и на интересите и намесата на външни фактори. Няма балканска държава, която през XVIII-XIX столетие да не е формирала собствена великонационална идея, да не се е стремяла еднолично или в контекста на политически и военни катаклизми и съюзи да постигне нейната реализация. След разпада на някои съдържащи и регулиращи фактори има опасност тези конфликти да бъдат отключени отново.

При променящите се в глобален план обществено-политически и икономически условия не винаги се отчитат националните интереси и регионални особености. Практиката показва, че когато се изследват или отстраняват причините за един или друг конфликт, е необходимо да бъдат отчитани комплекс от икономически и политически интереси, социален престиж, идеологически, национални, религиозни и др. фактори.

Като съвременници и участници в сложни и динамични промени сме длъжни да следим внимателно ставащото, регулираме избора си на поведение в синхрон с националния си, държавен и общ интерес. В условията на политическа многополярност е възможно и вероятно ще бъде благоприятно използване на разнородните географии на политически контакти и влияние. Ето защо, дори да бъдат разпознати и описани характеристиките на един или друг конфликт, с оглед предприемане на адекватни политически и управленски действия е необходимо наличието на система за събиране на предварителна информация и анализ на трите основни стадия: предконфликтен, непосредствен конфликт и стадий на разрешаване.

Първият започва, когато конфликтите страни оценяват своите ресурси, решават се на действия или отстъпки, консолидират сили, търсят поддръжници, формират групи и

идентифицират виновници.

Непосредственият се характеризира с наличието на инцидент, изменение поведението на съперниците и наличие на критична точка, при която конфликтните взаимодействия достигат максимална сила и острота, след което се снижават в нисходяща линия към разрешаване или ново изригване.

Третият означава, че страните да прекратяват конфликтното взаимодействие. При международните политически конфликти стълкновението се обуславя от противоположностите на политическите интереси, ценности и възгледи, желанието за влияние върху политическите отношения, решения, ресурси и признаването им за обществено необходими. В различните етапи на развиващите се международни конфликти се наблюдава отражение и върху вътрешнополитическите отношения и конфликти, чиито субекти се явяват властващите елити, изразяващи интересите на партии, институции, организации и лидери.

Възможно е, при условията на криза на доверие в политическите партии, когато увеличаваща се част от обществото не разпознава своето социално- политическо представителство да се развие хаотичност и радикализация в прояви от социален характер от страна на маси, индивиди и активни групи, протестиращи против съществуващите порядки.

Крайна цел на подобни прояви ще бъде смяната на политическата система. Ако към края на мандата на Тройната коалиция(КБ, ДПС и НДСВ) се наблюдаваше правителствена криза, загуба на авторитет, неизпълнение на разпореждания от страна на различните власти, търсене на алтернатива, ще се очаква с провеждането на изборите през юли, 2009 г. поне част от тези проблеми да бъдат разрешени.

Последващият период обещава да е активен, доколкото предварителният нагласи сочат перспектива за създаване на многопартиен кабинет, съответстващ на подялбата на властта и отговорностите, но и обричане на тромавост в решенията и действията. Това може да доведе до парламентарна криза, която да цели изменение съотношенията на силите. Поеманите предизборно политически и програмни ангажименти от страна на новопроявяващи се и популистки партии, коалиции и ограничените възможности за тяхното изпълнение след изборите е възможно да доведе до конституционна криза, която ще цели промяна на основния закон. Могат също да бъдат наблюдавани политическа криза, когато се нарушава легитимацията на властовите структури, липсва взаимодействие, понижава се ефективността на социално- политическото регулиране; криза на легитимността, когато се наблюдава разминаване на цели и ценности; криза на идентичността, когато етническите и социално- структурните различия стават пречка по пътя на националното обединение и идентификация; криза на политическото участие, проявяваща се в създаване от управляващия елит на препятствия за включване в активния политически живот на групи, заявяващи претенции; криза на разпределението, когато управляващия елит прояви неспособност да обезпечи ръст на материалното благосъстояние и справедливо разпределение.

Съвременната политическата практика и теория е разработила общи форми и способности за предотвратяване, регулиране и разрешаване на политическите конфликти, в основата на които са заложили в крайна цел постигането на компромис или консенсус. При първият вариант най- често се наблюдава създаването на многообразни блокове и коалиции, докато при вторият картината почти не се променя с изключение на постигане на съглашение между значително болшинство субекти по отношение най-

важните аспекти.

На фона на обсъжданата парспектива за България и Балканите е важно също да отчитаме, че ролята на етнонационалния фактор в световната политика продължава да расте.

Етнонационалните отношения са комплекс от политически, социални, религиозни, екологически и др. проблеми.

Всяка нация е полиетническа и се възприема като държавен етнос. Нацията не може да съществува отделно от държавата. Главен въпрос в националните отношения е въпросът за равноправието и подчинеността, за възникване на недоверие, неравенството в нивото на икономическото и културно развитие, съпротивата на уравниващото действие на съвременните технологии и модел на живот, застрашаващ културните традиции и национална самобитност.

Отделно пораждащи етнополитическите конфликти могат да бъдат взаимоотношенията между етносите в историята, формирането на национално мислене, самосъзнание, психология, традиции, митове и стереотипи.

Проблемите на полиетничността в страните и от Централна Европа трябва да се разглеждат в контекста на континенталната сигурност и евроатлантическата интеграция. При преглед на етническата карта на Полша и Чехия прави впечатление, че повече от 90 % от населението принадлежи към една етническа група, като и най-големите национални малцинства не надвишават 1,3- 1,4 %. На територията обаче на всяка от страните живее национално малцинство, което е болшинствено в съседна страна - 33 % унгарци живеят извън пределите на Унгария, а 10 милиона е полската външна диаспора.

В страните от региона на Балканите и Централна Европа може да бъдат определени няколко потенциално конфликтногенни етнополитически проблема.

Циганският е един от най-важните и мащабни в рамките на ЕС. Пет милиона цигани образуват най-многочисленото и бедно малцинство. Според доклад на Световната банка, който съпътства проекта "Десет години циганска интеграция", като най-съществени за тях се определят няколко основни проблема:

- жилище;
- образование;
- трудова заетост;
- участие в политическия живот.

Нивото на безработица при циганите е около 60- 90 %, две трети от тях разчитат на социални помощи и около 20 % се занимават с криминални дейности. Тежкото положение на циганите намери изражение във вълнения през 2004 г. в Словакия и в Чехия. За въвеждане на ред бяха използвани освен полицейските и военни сили, макар конфликтът да започва от невинно на пръв поглед разграбване на местен супермаркет. Намесата на полицията ескалира конфликтногенния потенциал и подобни сблъсъци започват и на други места. Въпреки всички признаци словашкият премиер отказва да признае, че циганските бунтове са следствие от социално-икономическите проблеми. Не беше намерено решение и в Чехия, макар в град Усти над Лаба да започна дори издигане на четири метрова стена за разделяне на етносите един от друг. След намеса на правозащитни организации проектът е спрян обаче като нехуманен. В България на няколко пъти по различни поводи избухват конфликти между циганския и представители на други етноси. Като по-съществени могат да бъдат отбелязани двата

конфликта в софийския квартал “Захарна фабрика”, при единият от които беше убит учен- историк, живеещ в квартала, а при другият сериозно пострадна български младежи. По- тежък беше случаят с масовото среднощно излизане на неорганизиран цигански групи в кв. “Красна поляна”, когато се наложи по- сериозна полицейска намеса. Постепенно с някои взаимни мерки доверието между етносите е подобро, циганите стават все по- организирани политически посредством участие в политически партии и граждански организации, но има още твърде много какво да се желае.

В Словакия проблем е унгарското малцинство, което организирано в собствена партия оказва влияние във вътрешнополитическия живот.

В Полша пък става въпрос за най- бедните три воеводства в източната част, където има конфликтен заряд, готов да се възбуди от външни намеси или остра промяна на социалните условия.

За да бъдат намалени опасностите от ескалиране на конфликтите, в чиято основа могат да застанат етническите отношения е необходимо държавите да извършат следното:

- да осигурят законодателни мерки, гарантиращи недопускане и преследване на расовата и национална нетърпимост;
- да гарантират етнически мониторинг, с помощта на който да се контролира положението и отношенията;
- да се утвърди практиката и активизира дейността на консултативните и правозащитни институции, занимаващи се с проблемите от спектъра;
- да се институализират малцинствените представителства.

В противен случай остава опасността национализмът да служи единствено социалните низини да бъдат въвличани в орбитата на едно или друго влияние.

Политическото участие влияе върху функционирането на системата, формирането на институции и изработването на политически решения. Недоволството е важна, но не и единствена причина за протестно поведение. България в съответствие със своите национални интереси, през призмата на общоприемливите вектори на своята външна политика следва да формира активно поведение.

И накрая, когато говорим за тероризъм, той също може да бъде вид опозиционна дейност, провеждана от екстремистки настроени субекти или организации, които посредством насилие или заплахата оказват влияние. Характерна черта, отличаваща тероризма от рутинните криминални действия са насилствени акции, които предизвикат широк обществен резонанс, влияят върху хода на политически събития и взимането на решения, при това твърде често под предлог достигане на висши цели. Подобни ефекти в сегашните условия дават организираната престъпност и корупцията, което налага те да бъдат изведени като приоритет в скалата на предизвикателствата и взето специално отношение по тях.

*

* *

Иначе Русия е в Европа. Тя може да се е отказала от военната си доминация над Източна Европа, но тя не може да отхвърли идеята за Източна Европа, защото не тя я е

изобретила и наложила. Идеята за Източна Европа е изобретена в Западна Европа, в епохата на Просвещението и Русия е включена в тази идея.

„Ние сме европейци- заяви Горбачов през 1987 г. в речта си „Перестройката“, визирайки „нашият общ дом, прострял се от Атлантика до Урал, отбелязвайки изкуствената същност на блоковете и архаичната природа на Желязната завеса. Така той се противопостави на онези, които изключваха Съветският съюз от Европа и приравняваха Европа със Западна Европа.

Използвана литература:

1. Волков В.К. "Новый мировой порядок" и Балканский кризис 90-х годов // Новая и новейшая история., 2002. N 2. С.11-50.
2. Гуськова Е.Ю. История югославского кризиса (1990-2000). М., 2001.
3. Морозов Ю.В., Глушков В.В., Шаравин А.А. Балканы сегодня и завтра: Военно-политические аспекты миротворчества. М., 2001.
4. Никитин А.И. Миротворческие операции: концепции и практика. М., 2000.
5. Weiss T.D., Forsythe D.P., Coate R.A..The United Nations and Changing World Politics. Westview Press, 1994.
6. The Impact of Decentralization on Social Policy, Ed. by K. Tausz. Budapest, 2002.
7. Офффе К., Этнополитика в восточноевропейском переходном процессе, Полис. 1996. N 2.
8. Ягелло М. Национальные меньшинства в Польше // Новая Польша. 2001. N 1.
9. Выступление президента России Владимира Путина на 43-й Мюнхенской международной конференции по вопросам безопасности. Мюнхенский говор
10. Charles Krauthammer, "The Washington Post", Доктрина Путина, Friday, February 16, 2007;
11. newsru.com 20 октября 2008 г., Джон Болтон призвал "приструнить" Москву, пока не поздно
12. <http://www.dnes.bg/article.php?id=48166>, Регионално сътрудничество в сянката на косовския конфликт
13. Наталья Галимова, Живой Журналь, 05.05.2009 Дмитрий Rogozin: "Это заговор против Обамы внутри альянса"
14. Лари Улф, Изобретяването на Източна Европа. Картата на цивилизацията в съзнанието на Просвещението., С., 2004 г. ISBN 954- 533-060-0
15. Севастьянов А.Н., Этнос и нация, М., 2008 г., „Книжн. Мир“
16. Малахов В.С., Национализм как политическая идеология, КДУ, М, 2005
17. Василик, М.А., Политология, М, Гардарики, 2004

Юни, 2009 г.

tstoichev@gmail.com